

Perspectives on the Value of Work: בכל דרכך דעהו

Rabbi Dr. Moshe Sokol

ג) ׀ וְלֹאֲדָם אָמַר כִּי־

שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אֲשֶׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר

צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה

בְּעִבּוּרְךָ בְּעֵצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: ׀ וְקוֹץ

וְדִרְדַר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה:

ט) בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מְצִנָּה לְקַחַת כִּי־עָפַר

אֶתָּה וְאֶל־עַפְרָת תִּשׁוּב: ׀ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הוּא הִיְתָה אִם

כָּל־חַי: כ) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוּת עֹזר וַיִּלְבָּשֵׁם: פ רביעי

כב) וַיֹּאמְרוּ יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה פְּאֹחֵד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב

וְרַע וְעַתָּה פְּרִישְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעַלְמִם:

הנאמר במדרשנו מני ויעש חוה ורדף קונדם ועכבות וכן נאמר ע"י משה מסיים חסדו של משה שליח של משה עשה זאת היה לו להשיב דברי הרכ ודברי התלמוד דברי וי שומעין: מכל הבהמה ומכל חית השרה. אם מנהגה מקולל ממיה לא כל שכן העמדת רשותי מדרש זה נכמ' כנורה ללמד שמי עיטרו על נפש שבת מ שנים: על גתוך הלך. רגלים היו לו. ונקללו: (ג) ואיבה אשית. אחיה לא נמנוחם אלא שמתם אדם כשאלל הוא חסיה יחזק אל חיה ולא

בראשית ז 1

שאין ישראל עושים רצונו של מקום (תנ"ך) ואספת רגנך מה תל לפי שניא "לא ימוש ספר התורה הזה מפך יכול דברים ככתבן חל ואספת רגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ רבי ר' ישמעאל ר"ש בן יוחי אומר אפשר אדם תורש בשעת תרישה וזרע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת רישה חורה בשעת הרוח חורה מה חרה עליה אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שניא "ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שניא "ואספת רגנך ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שניא "ועברת את אויבך וגו' אמר אביי הרבה עשו כרכי ישמעאל ועלתה בידן כד' שמעון בן יודי ולא עלתה בידן איל רבא לרבנן במסותא מנייכו כיומי ניסן וכיומי תשרי לא תתחו קמאי כי הויכ דלא תברדו כמזוניכו כולא שתא: אמר רבה בר בר חנה אדי וחתן משום רבי

ברכות אה 1

שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שניא "קעונויכם המון רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות וכו': "חניא רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואני מלמד את בני אלא תורה שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא כיומי ילדותו אבל כיומי זקנותו הוי הוא מושל ברעב אכל ו תורה איה כן עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונחתת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו בעת ילדותו מהו אומר ויקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כבשרים בוקעותו מהו אומר יעוד יעובן כשכבה דשנים ויענינם היוו

קידושין כ"ב

4

יא אזו שמיס (הריי סיפ דברכות): ב כקדם שנילך לבית המדרש * יוכל לאכל פת (ג) שחרית אם הוא רגיל ב טור מנמא דסקר
בו, (יא) וטוב שינגיל בו:

קנו סדר משא ומתן, ובו סעיף אחד:

א "אחר כך (א) ילך (א) (א) לעסקיו, וכל תורה שאין עמה מלאכה * סופה בטלה וגוררת עון, כי העני
יעבירו על דעת קונו. ונכח מקום לא יעשה מלאכתו (ב) עקר אלא (ג) וכן עראי, ותורתו קבוע, וזה וזה
יתקיים (ג) בידו. וישא ויתן (ד) באמונה, ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה, שיקבל מקום ישתדל השם מצויה
לא ר' גררים 1

עולה, וצנן שם שמיסק, מלמד בישיבה בעת קבוע ומקבל קנס אם עולה, וצנן שם
שמה שאמר כל השונה כו' מעוט הולכות שנים, וכן כתוב גם המהני וסביא הרשבי"ט
בתישיבה סימן נב והקדים עמו, עין שם:
(א) לעסקיו, עבדינו, וכמו כריי קשם טהריי צמח, תרב ובלתייה דקשה הולך סדרו
והיה לו שלום היה מספגל שאם היה מקום סוחר וצני היה משיב עליו
שלוש, ואם היה מקום מנוף היה משיב קרחה טובה, עכ"ל: [3] עראי, עבדינו, וצנן
מביא קמיש במי שאינו אומר רבד קשם אומר עובר קלאו, ונרשם סיפ דגוררים, וצנן

הקב"ם בהלכות דעות: (ב) עראי, פי' שיגשה רק כדי שתקחו, ונעקר לתמו

באר היטב

ואומרים קדיש רבנו, וצנן חלוק בין גדולים שעוקקים בתורה או קטנים,
וכלור שיטה עשה גדולים שצנו אישיר, ע"ת: (כ) שחרית, קמב הכ"ח
שם מרדכי: פת שחרית אינה אלא כתבואה הנחוקה מן השוכב, ולא
שמעה קול סנגול ולא קול מושכים באניות, והנהיגים בה צריכים לאכלה
תריי בכל יום, וע"כ ומניעים התקבים ממנה, עכ"ל. וטו ומ"א קתוב דמי
שקמם הדברים בפשוטן ש"ד, וצנן בתשובת תוס' ק"י סימן טו:
(א) לעסקיו, קלל הדברי, שילך אדם בדרך המצוה, לא יקמן יותר מדי
ולא יפור יותר מדי, רק הנאנה והפעם יתמק ממנה עד קצה האחרון,

משנה ברורה

בית המדרש אם יש צד עברה במשאו ומתן שלו, גול ואונא
ורעיה וכדומה, ויפרש ממנה: ב (יא) וטוב שינגיל בו
קדאמרינן בגמרא: שמונים ושלשה מיני תלאים תלויים בקרה
וקלם (פסח) במלחמה וקיתון (ג) של מים שחרית מקבטלניו, ומצנו
לסוניה צמנו בקרה טובה והנהגה טובה לשמר בריאותו כך
שיהיה בריא ותוך לעבודת הבורא יתעלה: [טורן]:

א (א) ילך לעסקיו, והנהגת (א) האדם צריך להיות הכל בדרך
המצוה: לא יקמן יותר מדי ולא יפור יותר מדי, וכן בקי
המדות, רק הנאנה והפעם יתמק מקם עד קצה האחרון, וכמו
שאמר הפנא: מאד מאד הני שפלידות, וכן בפעם הזהירו חכמינו
ויל הרבה עליה: (ב) עקר, אלא יעשה (ג) רק כדי פרנסתו, אך קנה
וקמי צריך להזהר מפתוי היצר, שמפתהי שקל היום צריך
והתחלת על הרוחה זה, והעקר שיחובונו בעצמו (ג) מה הוא הקרב
סאמיני שאי אפשר בלעדיו, ואז יוכל להתקיים בידו שיהא מלאכתו
עראי ותורתו עקר: (ג) בידו, כי אין מעצור לה' להושיע קרב או

* סופה בטלה וגוררת עון! נחכו הפסוקים, שיהו נאמי לכל העולם,
שאין כלם יכולים לנכח לעלות לסדרנה נהג זו להנח עסקם רק
בתורה לכה, אבל אנשים יחורים יוכל להקצא בכל עת באופן די וזהו
שיומרו בהלכות ל"ה, ע"כ: הרבה עשו קרוביני ולא עקלהו בקדו, הוצה לומר,
והוא הרבה, והקב"ה יברכה בנדיא ומצא להם פרנסתם, וקצין זה כתב
הקב"ם פקס יג מהלכות שמיין ויבלוה: ולא שקט לוי פלכר וכו', עין
שם, וקברט אם קבר ומצאו אנשים שרוצים להקפיד לו צרכי כדי שימסק
בתורה, בנדיא לא שער זה"ל, ויששכר ויבלוין יוכיח:

באר היטב

הלכות משא ומתן

סימן קנו סדר משא ומתן וקצת מחלכות ריעות, ובו י"ז סעיפים:

5

א אח"כ ילך לעסקיו וכל תורה שאין עמה מלאכה
טובה במילה ונורת עון כי העניות מעבירין את
הארס על דעתו ועל דעת קונו ומי שיש לו אומנות דבר
טוב הוא וכך אמרו חז"ל בקידושין (כמ') שחייב אדם
ללמד את בנו אומנות וכל שאינו מלמדו אומנות כאלו
מלמדו לסמור וכמה טועים בזה לאמר שהאומנות הוא
דבר של בזיון שהרי כמה תנאים ואמוראים שהיו בעלי
מלאכות ואיחא בסדרש רבה כראשית (ס"ד) חכיבה היא
המלאכה מזכות אבות שזכות אבות הצילה טמון ומלאכה
הצילה נפשות שנאמר לולי אלקי אבי אברהם וגו' כי עתה
ריקם שלחתי את עניי ואת יניע כפי ראה אלקים
ויוכת אמש כלומר שלא הרנו לכן ליעקב בפגעו בו
ומעלה גדולה היא למי שמתפרנס ממעשה ידיו שנאמר
יגיע ספיק כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ו
וטוב לך לעוה"ב שכולו טוב:

ב וסי' לא יעשה מלאכתו עיקר ותורתו עראי אלא
יעשה תורתו קבוע ומלאכתו עראי וזה וזה יתקיים בידו
ויראה לו דוחו בת"ח שעיקר עסקו בתורה כמבואר
ביו"ד סי' רמ"ו אבל בב"ב סתם לא שייך זה ועל
סתם בב"ב אין מושל חייב רק לקבוע עתים לתורה
ואותם שואלים כיום הרין קבעת עתים לתורה דל"ח
שעיקר עסקו בתורה לא שייך לומר קבעת עתים
שהרי חייב עליו ללמוד תמיד כל היום וכל הלילה
לכך מה שמוכרת לפרנסתו וכמ"ש ביו"ד שם:
ג משא ומתן באמונה אין הכוונה שלא יננוב ולא
ינזול או לעשות טעות ומשקלות שקרים דרכים
אלו אין נכנסין בכלל זה דהעושה כן הוא רשע נטור
ואסור לננוב או לנזול או לאנות בין ליתורי בין
לאינו יהודי וטן ותורה עוברים בלא על נניבת
וגילת אינו יהודי כמו על של יהודי כמ"ש דר"מכ"ט
במ"א

8

פרק יא

שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות א:

אהוב את המלאכה כיצד מלמד שידא אדם אהב את המלאכה ואל יהיה [אדם] ב' שונא את המלאכה שכשם ו:

שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת

לה' אלהיך (שמות כ"י ד): כבי עקיבא אומר ה' עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה

מלאכה וזמתייב מיתה לשמים כיצד ישב אדם כל השבוע ז' ולא עשה מלאכה לערב שבת ח' אין לו מה יאכל היו לו

מעות של הקדש בתוך ביתו ונפל מהם ואכל מתחייב מיתה לשמים אבל אם היה פועל והולך בבנין בית המקדש אף

על פי שנתנו לו מעות של הקדש בשכרו ונפל מהם ואכל מתנצל מן המיתה: רבי דוסתאי אומר מנין שאם לא עשה

מלאכה כל ששה שיעשה כל שבעה ט' הרי שיישב כל ימות השבת ולא עשה מלאכה ולערב שבת אין לו מן

שיאכל הלך ונפל בין הגייסות ותפשוהו ואחזו אותו בקולד ועשו בו מלאכה בשבת כל זאת שלא עשה כל ששה י:

פרק כא

שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות א:

אהוב את המלאכה כיצד מלמד שידא אדם אהב את המלאכה ואל יהיה [אדם] ב' שונא את המלאכה שכשם ו:

שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת

לה' אלהיך (שמות כ"י ד): כבי עקיבא אומר ה' עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה

מלאכה וזמתייב מיתה לשמים כיצד ישב אדם כל השבוע ז' ולא עשה מלאכה לערב שבת ח' אין לו מה יאכל היו לו

מעות של הקדש בתוך ביתו ונפל מהם ואכל מתחייב מיתה לשמים אבל אם היה פועל והולך בבנין בית המקדש אף

על פי שנתנו לו מעות של הקדש בשכרו ונפל מהם ואכל מתנצל מן המיתה: רבי דוסתאי אומר מנין שאם לא עשה

מלאכה כל ששה שיעשה כל שבעה ט' הרי שיישב כל ימות השבת ולא עשה מלאכה ולערב שבת אין לו מן

שיאכל הלך ונפל בין הגייסות ותפשוהו ואחזו אותו בקולד ועשו בו מלאכה בשבת כל זאת שלא עשה כל ששה י:

אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות א:

אהוב את המלאכה כיצד מלמד שידא אדם אהב את המלאכה ואל יהיה [אדם] ב' שונא את המלאכה שכשם ו:

שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת

לה' אלהיך (שמות כ"י ד): כבי עקיבא אומר ה' עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה

מלאכה וזמתייב מיתה לשמים כיצד ישב אדם כל השבוע ז' ולא עשה מלאכה לערב שבת ח' אין לו מה יאכל היו לו

מעות של הקדש בתוך ביתו ונפל מהם ואכל מתחייב מיתה לשמים אבל אם היה פועל והולך בבנין בית המקדש אף

על פי שנתנו לו מעות של הקדש בשכרו ונפל מהם ואכל מתנצל מן המיתה: רבי דוסתאי אומר מנין שאם לא עשה

מלאכה כל ששה שיעשה כל שבעה ט' הרי שיישב כל ימות השבת ולא עשה מלאכה ולערב שבת אין לו מן

שיאכל הלך ונפל בין הגייסות ותפשוהו ואחזו אותו בקולד ועשו בו מלאכה בשבת כל זאת שלא עשה כל ששה י:

- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16

8) cont.

נוסחא א פרק יא אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק כא כג

4) רבי שמעון בן אלעזר אומר אף אדם הראשון לא שעמם כלום עד שעשה מלאכה שנאמר ויניחו כגן עדן לעבדה ולשמרה [וגו] מכל עץ הגן אכול תאכל (בראשית ב' טו וטז) יא);

5) רבי מרפון אומר אף הקב"ה לא השרה שכירתו על ישראל עד שעשו מלאכה יב) שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כ"ה ה'); רבי יהודה בן בתירא אומר [אדם] שאין לו מלאכה לעשות מה יעשה אם יש לו חצר חרבה או שדה חרבה ילך ויתעסק בה שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שם כ"י) ומה תלמוד לומר ועשית כל מלאכתך להביא את מי שיש לו חצרות או שדות חרות ילך ויתעסק בהן יג); רבי יוסי אומר יד) אין אדם מת טו) אלא מתוך הבטלה שנאמר ויבוע ויאספ אל עמיו (בראשית מ"ט ל"ג) הרי שנכפה ונפל על אומן שלו טז) ומת הא אינו מת אלא מתוך הבטלה היה עומד על ראש הגג יז) ועל שפת הנהר ונפל ומת אינו מת אלא מתוך הבטלה: שכן שמענו לאנשים ולנשים מנין שנאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש (שמות ל"ז י'). למפלים מנין שנאמר ויכלא חכם מהביא (שם יח); אמר רבי נתן בשעה שנתעסק משה

רבי אומר גדולה היא מלאכה שאפילו לאדם שתי רכוא אינו יוצא לשוק עד שיתעמף. כא) זה צד יוצא בלגנפית קשורה על ירכו טז) וחכיתו על כתיפו ומשתבח באומנותו. הקב"ה קורא אותה מלאכתו שנאמר מלאכתו אשר עשה (שם) (שאר) בני אדם על אחת כמה וכמה. ועוד היה רבי אומר יז) גדולה היא מלאכה שאפילו לאדם חצר או גינה (חרנים) [חרבים] ילך ויעסוק בהם כדי שיהא עסוק במלאכה יח); אמר לויט) מעשה כרבי יאשיהו שהיה טפנה את כליו מערב שבת עם חשיכה מבית זה לבית זה מויות זה לזויות זה. אמרו לו רבי למה אתה עושה כך. אמר להם כדי שתעבור עלינו שבת שנאמר שבת וינפש (שמות ל"א יז): שבת מן המלאכה וינפש מן המחשבה כ);

מחשבה

מן הבריות שאין שולטים עליו, אלא
אמר דברים שהם מצויין בבני אדם.
אמר לו, למה אתם מולין. אמר לו,
אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה
שואלני, ולכך הקדמתי ואמרתי לך,
שמעשה בני אדם נאים משל הקדוש
ברוך הוא. הביא לו רבי עקיבא
שבליים וגלסקאות, אמר לו, אלו
מעשה הקדוש ברוך הוא, ואלו
מעשה ידי אדם. אמר לו, אין אלו
נאים יותר מן השבליים? אמר לו
טורנוסרופוס, אם הוא חפץ במילה,
למה אינו יוצא הנלד מהול ממעי
אמו. אמר לו רבי עקיבא, ולמה
שררו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו
ואמו חותכו! ומה שאפה אומר למה
אינו יוצא מהול, לפי שלא נתן
הקדוש ברוך הוא את המצות לישאל
אלא לצרף אותם בהם. ולכך אמר
דוד, אמרת ה' צרופה (תהלים י"ח).
(ו) **אדם** כי יהיה. זה שאמר הכתוב,
מי פלג לשטף תעלה ודרך
לחזיו קלות (איוב ל"ח). אמר רבי
הושע דסכנין בשם רבי לוי, בערבא
קורין לשער שטפא, שכל שער ושער
שבאדם, כרא לו הקדוש ברוך הוא
מעין בפני עצמו. לפי שאיוב קורא
תגור ואמר, אשר בשערה ישופני
והרבה פצעי תנם (שם ט'), על תנם
הקדוש ברוך הוא הביא את כל

והורידהו אותה וכן גוים אדרם
אל ארץ פחתיות את יורדי בור, ממי
נצמט ודה וקשכה את ערלים וגו',
שם אשור וכל קהלה סביבותיו
קברתיו וגו', שם משך תבל וכל
המונה סביבותיו קברותיה בלם
ערלים וגו', שמה נסיכי צפון וגו'
(תקאל ל"ב). וכן ישעיה אומר, לכן
הרחיבה שאל נפשה ופערה פיה
לבלי חק (ישעיה ה'). למי שאין בו
חק. ומנין שהיא נקראת חק, שנאמר,
ויצמידה ליעקב לחק, לישאל ברית
עולם (תהלים ק"ה), משום שהקדוש
ברוך הוא שם שמו בישאל. ומה
השם והחותם ששם בהם. הוא שדי.
השי"ן שם באף, והדל"ת ביד, והיו"ד
במילה. ולפיכך כשהוא הולך לבית
עולמו, יש מלאך ממנה בגן עדן
שלוקח אותו ומביאו בגן עדן.
והכופרים והפושעים, הקדוש ברוך
הוא מצנה למלאך ומושך ערלתו,
שנאמר, שלח ידיו בשלמיו, חלל
בריתו (שם נ"ה). (מעשה ששאל
טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא,
איזו מעשים נאים, של הקדוש ברוך
הוא או של בשר ודם. אמר לו, של
בשר ודם נאים. אמר לו טורנוסרופוס,
הרי השמים והארץ יכול אדם לעשות
פיוצא בהם? אמר לו רבי עקיבא,
לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה

JOSEPH B. SOLOVEITCHIK

motivation, teleology, design, and methodology are concerned.

WHAT IS ADAM the first out to achieve? What is the objective toward which he incessantly drives himself with enormous speed? The objective, it is self-evident, can be only one, namely, that which God put up before him: to be "man," to be himself. Adam the first wants to be human, to discover his identity which is bound up with his humanity. How does Adam find himself? He works with a simple equation introduced by the Psalmist, who proclaimed the singularity and unique station of man in nature: "For thou made him a little lower than the angels and hast crowned him with glory and honor (dignity)." Man is an honorable being. In other words, man is a dignified being and to be human means to live with dignity.

*As a matter of fact, the term *kevod* has a dual meaning in Hebrew: (1) majesty, as in the phrase *כבוד מלכות* (2) dignity, as in the Halakic phrase *כבוד הבריות*. That dignity is a criterion by which the worth of an individual is measured can be demonstrated by the Halakha that *בוזים*, self-abased persons, are disqualified from giving testimony. In particular, the phrase *הוא כלב בשוק* (literally, "he is a dog in the street" or, at any public place, acts like a dog), used by both the Talmud (*Kiddushin* 40b) and Maimonides (*Mishneh Torah*, *Edu* XI, 5) is characteristic of the attitude of the Halakha toward a man who has lost his sense of dignity. Likewise, I wish to point out the law that the principle of human dignity overrides certain Halakic injunctions, vide *Leviticus* 19:15. See also Nachmanides, *Leviticus* 19:15 (the description of the quality of *תורת*).

THE LONELY MAN OF FAITH

However, this equation of two unknown qualities requires further elaboration. We must be ready to answer the question: What is dignity and how can it be realized? The answer we find again in the words of the Psalmist, who addressed himself to this obvious question and who termed man not only an honorable but also a glorious being, spelling out the essence of glory in unmistakable terms: "Thou hast made him to have dominion over the works of Thy hands. Thou hast put all things under his feet." In other words, dignity was equated by the Psalmist with man's capability of dominating his environment and exercising control over it. Man acquires dignity through glory, through his majestic posture vis-à-vis his environment.

The brute's existence is an undignified one because it is a helpless existence. Human existence is a dignified one because it is a glorious, majestic, powerful existence. Hence, dignity is unobtainable as long as man has not reclaimed himself from coexistence with nature and has not risen from a non-reflective, degradingly helpless in-

It might be pointed out that in the Septuagint the word *כבוד* is here given an intellectualistic coloring, being rendered as *doxi*. The Vulgate had the more literal *gloria*. In other contexts in which the term *כבוד* signifies the human personality rather than honor, it is variously translated. See, e.g., *Psalms* 16:5 *לכבודי וכו'* where *כבודי* is rendered as *gloria mea* and *לכבודי* as *gloria mea* respectively, and *Psalms* 104:1 *למען יתקדש כבודו* where *כבודו* is translated as *gloria tua* and *gloria tua*.

(10), cont.

distinctive life to an intelligent, planned, and majestic one. For the sake of clarification of the double equation $\text{humanity} = \text{dignity}$ and $\text{dignity} = \text{glory-majesty}$, it is necessary to add another thought. There is no dignity without responsibility, and one cannot assume responsibility as long as he is not capable of living up to his commitments. Only when man rises to the heights of freedom of action and creativity of mind does he begin to implement the mandate of dignified responsibility entrusted to him by his Maker. Dignity of man expressing itself in the awareness of being responsible and of being capable of discharging his responsibility cannot be realized as long as he has not gained mastery over his environment. For life in bondage to insensate elemental forces is a non-responsible and hence an undignified affair.*

Man of old who could not fight disease and succumbed in multitudes to yellow fever or any other plague with degrading helplessness could not lay claim to dignity. Only the man who builds hospitals, discovers therapeutic techniques, and saves lives is blessed with dignity. Man of the seventeenth and eighteenth centuries who needed several days to travel from Boston to New York

*Vide Nachmanides, Genesis 1:26 (הָיָה לְאֱדָמָה וְלִבְנֵי אָדָם וְיָרַד מֵעֵץ הַיָּדָע וְכָבַדוּהוּ וְעָלָה מִלְּפָנָיו כְּחַבְבֵי וְכִבְיָוֹת וּבִשְׂרוֹן הַמְּעוֹשָׂה וְיָרַד מֵעֵץ הַיָּדָע וְכָבַדוּהוּ וְעָלָה מִלְּפָנָיו כְּחַבְבֵי וְכִבְיָוֹת וּבִשְׂרוֹן הַמְּעוֹשָׂה) and (Ish) has bestowed him with honor and glory which refers to his (i.e., man's) intelligent, wise, and technically responsible living.

was less dignified than modern man who attempts to conquer space, boards a plane at the New York airport at midnight and takes several hours later a leisurely walk along the streets of London.* The brute is helpless, and, therefore, not dignified. Civilized man has gained limited control of nature and has become, in certain respects, her master, and with his mastery he has attained dignity as well. His mastery has made it possible for him to act in accordance with his responsibility.

Hence, Adam the first is aggressive, bold, and victory-minded. His motto is success, triumph over the cosmic forces. He engages in creative work, trying to imitate his Maker (*imitatio Dei*). The most characteristic representative of Adam the first is the mathematical scientist who whisks us away from the array of tangible things, from color and sound, from heat, touch, and smell which are the only phenomena accessible to our senses, into a formal-relational world of thought constructs, the product of his "arbitrary" postulating and spontaneous positing and deducing. This world, woven out of human thought processes, functions with amazing precision and runs parallel to the workings of the real multifarious

*It is obvious that this essay refers to Adam the first as a type representing the collective human technological genius, and not to individual members of the human race.

11

אגרות

אורה חיים

משה

רצ"ט

סימן קיא

בענין אינשורענס אם יש בזה חסרון ח"ו
בבטחון בהש"ת או לא

לחם אהר.

כ"ו מרחשון תשכ"ו.

בדבר אם יש איזה מעלה או גם איזה חשש איסור
ליקח אינשורענס פאליסע מצד שהוא ח"ו
חסר לו בטחון בהש"ת שביכולתו לעשרו שישאר
אף אחריו ליתריו סך גדול. הנה לע"ד אין בזה שום
חסרון בבטחון בהש"ת. והוא ככל עניני מסחר
שהוא גם לא רק שרשאי אלא גם מחוייב לעשות
נטור תעבדה לפרנסתו ואסור לו לומר שאף אם
לא יעשה כלום יוגיו לו הש"ת פרנסתו באיזה
אופן, דמנא לך שיש לו זכות כזה, לבר ואיסור
לסמוך על הנה אף לאו שראוי להעשות להם גם.
דוא אסור אף להתפלל שיעשה לו הש"ת גם כמפורש
בברכות דף ס' שעל יחי רצון שתלך אשתי וכו'
כשהיא מעוברת ה"ו תפלת שוא הקשה הגמ' מלאה
שהתפללה כשהיתה מעוברת בזכר שתהיה נקבה אלמא
אף לאה שהיא מהאמהות הקשה שהיה אסור לה
להתפלל אף שראויה היתה להעשות לה גם וגם
הורגלו האבות והאמהות בנשים, ולכן אף שתירץ
אין מוכיחין מעשה נשים שמשמע שהוא תירץ
גם על מה שהיתה רשאה להתפלל הוא רק לאה שאין
דוגמתה בכל הדורות וגם אולי הוא מצד הדין שדינה,
וגם בלאה סובר תירוצו שלא היתה רשאה
והצריך לתרץ דהיה זה בתוך ארבעים יום, וא"כ
דאי שאסור לסמוך שישלח לו הש"ת פרנסתו בלא
שום עבודה ומסחר, אף שהוא צריך לידע שכל מה
שמריצה מעבודתו ומסחרו הוא רק מהש"ת כפי
שנקצב לו מר"ה. אבל מ"מ כך נגזר מהש"ת שרק
ע"י איזה מעשה עבודה ומסחר ישלח לו הש"ת
פרנסתו מצד שגאמר בנעת אפ"ר תאכל לחם וכמפורש
בסוף קידושין הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי.
ואף ל"י נהוראי שם שאמר מניח אני כל אומנות
שבועלם ואיני מלמד את בני אלא תורה. שמשמע
שאינו מחייב להאכיל ללמד את בנו אומנות, נמי פשוט
שגם הוא מודה שאין לסמוך על הנה. אבל סובר שכ"ן
שדוב כניא בקטנותם א"א להם ללמד תורה כדאי
אם ילמדו אז גם אומנות אף בומנם, התורה חייבה
להאכיל ללמד את בנו תורה בע"כ שיכול לסמוך ע"י
שיומין לו הש"ת איזה עבודה בגדלותו בשעה
שיצטרך להרויח לפרנסתו והרנסתו אשה ויבנים, כו'
שיכול אף כלא ללמד ועסק בזה בילדותו קודם

שהצריך לפרנסה אבל בלא עבודה בגדלותו גם ר'
נהוראי מודה שאסור לסמוך על הנה אלא צריך
לעבוד לפרנסתו, וכדאיפסק ברמב"ם פ"ג מתית ה"י,
אף שבקטנותו משמע שפוסק מ' נהוראי שאין האב
חייב ללמד אומנות לבניו כי לא מצינו ברמב"ם
דין זה שמחייב האב ללמד אומנות לבנו.

ועוד נראה בטעם ר' נהוראי שכ"ן שאם ילמד
לבנו גם אומנות לא יוכל ללמד כראוי בהכרח שגורח
בזעת אפ"ך וכן והרעותי את מעשי וקפחתי את
פרנסתי שאמר רשב"א במתני' א"א שיהיו על
השנים דבילדותו וכמו שא"א. שיהיו גם על ימי
השכחות ח"ס ואף בחול על זמן התפלה, דהא לא
יגזור הש"ת שיעברו על איסורין ובתורה הוא רק
על ימי החול ולא בזמן התפלה, והבטחון שמעבדה
דבימי החול ולא בשעת תפלה יתן לנו לחם וכל
צרכינו, וכ"כ סובר ר' נהוראי שהוא לענין הלמד
עם בנו בערותו שכ"ן שא"א שיוכל ללמד אם
בנערותו ילמדו אביו גם אומנות בהכרח שהשנים
הללו אי"צ ללמדו אומנות ולא נאמר על שנים אלו
שיצטרך לעסוק בהן באומנות בשביל הגזירה דבזעת
אפ"ך ונאמר וקפחתי את פרנסתי, ולכן שייך זה רק
בנערותו אבל כשגדל והצריך בעצמו לעמל לפרנסתו
ופרנסת אשתו ובניו לא שייך זה וגם הוא מודה
דצריך לעשות איזה מלאכה דעל שנים אלו הרי
דאי היתה תמורה, וגם הא כבר הגיע בזמנם
להמדרגה שהיו יכולין ללמד גם עם עשיית מלאכה,
ואף בזמננו שכל חיינו אין מניעין רובא דרובא
למדרגה כו' שלכן התירו בזמננו זה מאות בשנים
ליטול שכר בעד רבנות וללמד תורה, לא שייך
שנתבטל גירת הש"ת לגמרי אלא אולי ליחידים
ממש שייך שתבטל.

וכיון שהוא כן אף לגדולים וצדיקים שראוי לעשות
להם גם כ"ש לאלו שבוחרים שאנן יתמי דיתמי
שאסור לנו לסמוך על הנה ואין שום חסא על מה
שמשתדלין לבקש אומנות יותר נוהה וקלה הראיה
לפי שנתנו האנשים יותר להרויח, אף שצריך להאמין
שהש"ת יכול ליתן פרנסה מכל אומנות שהיא
כדא"רם שם שאין עניות מן האומנות ואין עשירות
מן האומנות אלא הכל לפי זכותו משום דאינו יודע
שמה הוא אינו זוכה להרויח באומנות אחרת אלא
בכוו שיותר ראויה לתרוחה, אבל ידע שכל מה
שירויח אחר כל הדברים השתדלות שעושה הוא
רק מהש"ת הנותן כח לעשות היל, ותרגם אתקלוס
שנתן לך עצה למקני נכסין וכן כל דבר שעושה
ומרויח בזה.

וא"כ גם אינשורענס הוא ככל עניני מסחר וכדומה